

הקרן לפיתוח שירותים לאנשים עם פיגור
שכלי ברשויות המקומיות

ביה"ס לעבודה סוציאלית
ע"ש לואיס וגבי וייספלד

המחקר ככלי עזר בפיתוח שירותים חברתיים

**תקציר הרצאתו של דליה מנדלר ,
ביום עיון " היעוד והעשיה בלב הקהילה"
15.2.10 באוניברסיטת בר אילן**

המחקר משמש כלי עזר לפיתוח שירותים במספר מישורים :

1) סקרי אוכלוסיות: באמצעות מחקר ניתן ללמוד על אוכלוסיית היעד, על גודלה, על מאפייניה האישיים, החברתיים, הבריאותיים והתעסוקתיים. כמו כן, ניתן ללמוד על הצרכים שלה, ועל סוגי העזרה הדרושים לה. על בסיס מידע זה ניתן לפתח תוכניות ושירותים מותאמים. סקרים אלה יכולים להתבצע על כלל האוכלוסייה בארץ או על אוכלוסיות ספציפיות.

למשל, בסקר שערכנו במכון ברוקדייל על הזדקנות של אנשים עם פיגור שכלי בגיל 40 ומעלה, נמצא ששיעור ניכר מהאוכלוסייה הזו סובלת מתת-אבחון בתחומי בריאות שונים. הממצאים הצביעו על כך שיש לשקול פיתוח כלים שיעזרו באבחון מחלות הקשורות לגיל ולהכשיר אנשי מקצוע בעלי מומחיות בהזדקנות של אנשים עם פיגור שכלי (הזדקנות של אנשים עם פיגור שכלי המקבלים שירותי דיור ו/או תעסוקה ממשדד הרווחה: תמונת מצב וצרכים, בןון, נאון, ברודסקי, מנדלר 2008).

במחקר שנערך על צוות העובדים במסגרות דיור, מע"שים ובמסגרות יום ארוך נמצא שהצוות אינו שחוק לפי המדדים הקיימים בספרות, כפי שהניחו מזמיני במחקר, אבל סובל מעייפות, מעומס פיזי ומעומס רגשי הבאים לידי ביטוי בשיעור גבוה של היעדרויות מהעבודה – 27% מהעובדים נעדרו 3 ימים ויותר ו-15% נעדרו בהיקף של 5 ימים ויותר בשלושת החודשים שקדמו למחקר. לתופעת ההיעדרויות נוספה גם תופעת התחלופה. נמצא שבמהלך שנה אחת, בשנת המחקר, כ-1/3 מצוות העובדים התחלפו כלומר עזבו וגויסו חדשים. שני ממצאים אלה מצביעים על קושי לשמור על רמת איכות טיפול למשתתפים. בעקבות זאת המחקר הצביע על כך שיש לשקול כיצד להפחית את העומס מעל הצוות, וכיצד לשמר כוח אדם איכותי בתוך המערכת (מטפלים ומדריכים במסגרות דיור, תעסוקה מוגנת ויום שהות ארוך לאנשים עם פיגור שכלי: מאפיינים, תפיסות תפקיד ושביעות רצון מהעבודה, מנדלר וכורזים, 2005).

בסקר המע"שים- מסגרות עבודה שיקומיות לאנשים עם פיגור שכלי נמצא ש-20% מהמשתתפים במע"ש מתפקדים ברמה של פיגור קל, כאשר מסגרת המע"ש מיועדת לבעלי פיגור בינוני וברמות תפקוד נמוכות מכך. בנוסף, נמצא שבמהלך השנה שקדמה לביצוע הסקר רק 3% יצאו לעבודה בשוק הפתוח ו-1% יצאו לעבודה חלקית מחוץ למע"ש. כלומר, חלק ניכר מהמשתתפים נמצאים במסגרת שהיא מתחת ליכולותיהם וסיכוייהם לצאת לעבודה נורמטיבית הוא קטן מאד (מפעלי עבודה שיקומיים לאוכלוסייה עם פיגור שכל, נאון ומנדלר, 1996). מנגד, נמצא ש-1/3 מהמוכרים במחלקות לשירותים חברתיים בארבעה יישובים בישראל, ביניהם העיר תל-אביב יפו, לא השתתפו בשום מסגרת תעסוקתית, כלומר היו "יושבי בית". לפי אנשי הרווחה, הסיבה העיקרית לגבי 2/3 מהם הייתה אי רצון ההורים להכניס את בניהם למסגרת המע"ש. כ-20% מיושבי הבית אופיינו כמתפקדים ברמה של פיגור קל (רצף שירותי תעסוקה לאוכלוסייה עם פיגור שכלי בארבעה יישובים בארץ-מחקר הערכה, מנדלר ונאון 1998). כלומר, ממצא נוסף זה החובר לממצאים הקודמים ולנוספים הצביעו על כך שיש להרחיב את פתרונות התעסוקה לאנשים עם פיגור שכלי כדי שיתאימו לרמת תפקודם ולהעדפות הוריהם.

(2) הערכת תוכניות: הוא סוג נוסף של מחקר. זהו כלי המאפשר לבחון באופן שיטתי עד כמה התוכנית ישימה וניתנת להפעלה, את הקשיים בהפעלתה, עד כמה היא תורמת למשתתפים, מה מידת שביעות הרצון ממנה, מהי עלות שלה בהשוואה לתוכניות חלופיות.

• **בדיקת ישימות התוכנית וקשיים בהפעלה:** במחקר הערכה שביצענו על "תעסוקה נתמכת קבוצתית" נמצא שהיה קושי להפעיל מודל זה בגלל מספר סיבות: קליטת קבוצה של 6-8 משתתפים לתוך מקום עבודה מקשה על המעסיקים. הפעלת קבוצה של 6-8 משתתפים עם מדריך מלווה מכבידה על תקציב המע"ש. לפי התקנון לעניני עבודה סוציאלית - התע"ס, במע"ש מתוקצב מדריך אחד ל-12 משתתפים ובפועל, המדריך מלווה קבוצה אף גדולה מזו. נמצא שיש קושי להפעיל סוג זה של תעסוקה לאורך זמן ללא שינוי התקן. נמצא קושי מרכזי נוסף בהפעלת מודל זה הקשור למבנה הארגוני של רצף התעסוקה. המסגרת של תעסוקה נתמכת אינה יכולה להתקיים ללא זיקה למסגרת המע"ש (רצף שירותי תעסוקה לאוכלוסייה עם פיגור שכלי בארבעה יישובים בארץ-מחקר הערכה, מנדלר ונאון 1998).

מנגד, בהערכת תוכנית התעסוקה של אלווין ירושלים נמצא שבין הדברים המסבירים את הצלחת המודל היו: השמה פרטנית שמתגברת על בעיית התקצוב, שהזכרנו לעיל. מבנה ארגוני שמאפשר את הפעלת המסגרת הנתמכת על-ידי כך שיש "מנהל על" האחראי על כל הרצף התעסוקתי וזה מאפשר לו לנייד את המשתתפים על פני הרצף, מבלי שיצטרך להגן על טובת המע"ש בלבד. דבר חשוב נוסף שנמצא בהערכת התוכנית הזאת היה שעבור המשתתפים בתעסוקה נתמכת המע"ש הוא מקום אליו ניתן לחזור בין עבודות ולכן, ממלא תפקיד חשוב גם עבור אוכלוסייה שאינה מיועדת לבקר במע"ש (הערכת תוכנית של תעסוקה נתמכת לאנשים עם פיגור שכלי המופעלת בידי אלווין ירושלים-מחקר הערכה, מנדלר ונאון, 2003).

(3) "השמעת קול מקבל השרות": המחקר מאפשר למקבלי השרות, ולא רק למזמיני המחקר, להשמיע את קולם. מידע זה עשוי לתמוך, להשלים או להיות שונה מזה המושמע בידי המזמינים או המפעילים.

במחקר הערכה של תוכנית שילוב ילדים עם צרכים מיוחדים מלידה עד גיל 3 במעונות יום בקהילה לצד מידע מצוות המעונות ומהצוות הפרה רפואי נאסף מידע גם מאמהות הילדים לגבי הערכותיהן את איכות הטיפול בתוכנית, את תרומת התוכנית לילדים ולהן ולגבי שביעות רצון מהתוכנית (תוכנית "מסיכון לסיכוי" שילוב ילדים עם צרכים מיוחדים מלידה עד גיל 3 במעונות יום בקהילה-מחקר הערכה, מנדלר ובן הרוש, 2006).

דוגמה נוספת היא קבלת מידע מהמשתתפים עם פיגור שכלי בעבודה נתמכת ובעבודה מוגנת-במע"שים לגבי שביעות רצונם מהעבודה, מהצוות מהחברים בעבודה ולגבי מידת רצונם להמשיך באותה המסגרת התעסוקתית (רצף שירותי תעסוקה לאוכלוסייה עם פיגור שכלי בארבעה יישובים בארץ-מחקר הערכה, מנדלר ונאון 1998; (הערכת תוכנית של תעסוקה נתמכת לאנשים עם פיגור שכלי המופעלת בידי אלווין ירושלים-מחקר הערכה, מנדלר ונאון, 2003).

(4) השוואה בין חלופות : מחקר ההערכה מאפשר להשוות בין תוכניות חלופיות לפי

התועלת למשתתפים אל מול העלות של כל חלופה.

בעקבות בג"ץ של הורים לבנים סיעודיים עם פיגור שכלי קשה ועמוק שדרשו שיאפשרו לבניהם להתגורר בדירות בקהילה ולא במעונות פנימייה, נערך מחקר הערכה שהשווה בין מימדים שונים של איכות טיפול ואיכות חיים בשלוש מסגרות: דיור בדירות קטנות, הוסטל ודיור במעונות פנימייה. במחקר נבחנה גם העלות של כל סוג מסגרת.

נמצא שלפי כל מימדי האיכות שנבדקו, איכות-החיים ואיכות-הטיפול בדיור קהילתי, ובמיוחד בדירות אינו נופל מזה שבמעונות ולעיתים אף עולה עליו. כמו כן, נמצא שעל מנת לשמור על המסגרת התקציבית מצד אחד, ומצד שני, על מנת לשמור על האיכות הנדרשת הפתרון המיושם בדירות הוא: הפעלת מתנדבים על בסיס קבוע. ממצאי המחקר הצביעו על כך שיש מקום להרחיב את רצף פתרונות הדיור ובכך להגדיל את חופש הבחירה של הורים המעוניינים בפתרונות דיור בקהילה (איכות חיים של אנשים סיעודיים עם פיגור שכלי קשה או עמוק בדיור קהילתי-מחקר הערכה, מנדלר ונאון 2001).

העלות של פיתוח מודלים בקהילה היא סוגיה שמעלה הרבה חששות, כשההנחה היא שהמסגרות המשולבות בקהילה יקרות יותר מהמסגרות המוגנות. במחקרי הערכה בהם בדקנו את סוגיית העלות (תעסוקה נתמכת, דיור, מעונות יום בקהילה), מצאנו בעקביות שלאחר השקעה כספית בהקמת התשתית, כעבור הפעלת המסגרת במשך 3 עד 5 שנים, העלות השוטפת למשתתף במסגרת המשלבת זולה מהעלות השוטפת של משתתף במסגרת המוגנת. (איכות חיים של אנשים סיעודיים עם פיגור שכלי קשה או עמוק בדיור קהילתי, מנדלר ונאון 2001; הערכת תוכנית של תעסוקה נתמכת לאנשים עם פיגור שכלי המופעלת בידי אלווין ירושלים' מנדלר ונאון, 2003; תוכנית "מסיכון לסיכוי" שילוב ילדים עם צרכים מיוחדים מלידה עד גיל 3 במעונות יום בקהילה, מנדלר ובן הרוש, 2006). ממצאים דומים נמצאו גם בספרות המקצועית.

(5) העלאת מודעות לגבי אוכלוסיות וצרכים: וקבלת החלטות מושכלות על בסיס נתונים הנאספים בכלים תקפים ומהימנים. בנוסף, ממצאים המתבססים על מחקר אוביקטיבי, הנערך בידי גוף מקצועי וחיצוני למערכת עשויים לשכנע את קובעי המדיניות בצורך שבשינוי תקנים ו/או בקבלת תקציבים נוספים לפיתוח תוכניות ושירותים לאוכלוסייה.